

PODCAST DODENHERDENKING

4 MEI 2020

> WESTERBORKKLOK EN KINDERNAMEN

> KINDERLEZING

Sofie Schuring, kinderdirecteur Herinneringscentrum

> DRIE GENERATIES

Lies Caransa-de Hond, onderduikkind,
haar zoon Marcel Koekoek,
haar kleinzoon Sam Koekoek

> MUZIEK

Elisabeth Oets, zangeres, kleindochter van Philip Mechanicus

> GEDICHT

Vienne Haagort, winnaar 'Dichter bij 4 mei'

> OVERDENKING

Fred Mouw, bevrijd in kamp Westerbork, lid Raad van Toezicht

> KADDISJ

Joop Waterman, geboren in Westerbork

#IKHERDENKTHUIS

INTRO

Het is 4 mei 2020, en zo had het moeten klinken op het terrein van voormalig kamp Westerbork. De stille tocht naar het *Nationaal Monument Westerbork* begint, terwijl kindernamen worden voorgelezen en de originele Westerborkklok luidt. De kinderen van de basisschool, overlevenden en nabestaanden, sprekers en belangstellenden gaan zwijgend over de *Boulevard des Misères*, langzaam vanaf de slagboom naar het einde van het kampterrein. Daar, waar ooit de treinen niet verder reden, staat sinds vijftig jaar het *Nationaal Monument Westerbork*, de gebogen rails op de 97 bielzen. En daar is ook de plek waar duizenden zich verzamelen om te luisteren naar sprekers en naar muziek. Dit jaar is alles anders en herdenken we thuis. Door middel van deze podcast hopen we u toch een gevoel van verbondenheid met elkaar te geven. In het komende half uur komt de herdenking voorbij in geluid. Op de manier die u van ons gewend bent, maar in een andere vorm. Zodat u kunt zeggen: ik herdenk thuis.

Westerbork Klok, afgewisseld met het voorlezen van kindernamen.

Voor *Sofie Schuring* is het voorlezen van haar overdenking voor zoveel mensen een spannend moment in haar rol als kinderdirecteur van *Herinneringscentrum Kamp Westerbork*. Haar school loopt jaarlijks mee vooraan in de stille tocht, maar deze vierde mei zou zij iets mogen zeggen. Dat ze dat vanuit huis doet, maakt het voor Sofie niet minder spannend. Want ze weet dat ze spreekt namens vele kinderen.

KINDERLEZING SOFIE SCHURING

Ik ben Sofie Schuring. Ik zit in groep acht van 't Hiekernust in Hijken. Ik ben kinderdirecteur van Herinneringscentrum Kamp Westerbork. Dat is best bijzonder. Ik vind dat we moeten blijven herdenken omdat er zoveel is gebeurd in de Tweede Wereldoorlog, dat mogen we niet vergeten. De oorlog was vreselijk; je mocht bijna niks, je was vaak bang, je mocht niet veel zeggen en er zijn heel veel mensen vermoord. Dit is niet hoe iemand zich moet voelen, ik hoop dat er nooit meer een oorlog begint. Dit mag nooit meer gebeuren.

Ook deze herdenking kijken drie generaties terug op de oorlog en het leven daarna. Lies Caransa-de Hond is trotse moeder en oma, maar ook onderduikkind en dochter van een kampoverlevende. Met in gedachten haar zoon en kleinzoon aan haar zijde, leest Lies Caransa-de Hond haar bijdrage voor. Thuis, en toch ook een beetje op de plek, waar zovelen van haar familie hun laatste dagen in Nederland doorbrachten.

DRIE GENERATIES - LIES CARANSA-DE HOND

In het gedicht van de Israëliische dichter Zelda staat: Wie één mensenleven redt, redt de wereld.

Mijn naam is Lies Caransa-de Hond, ik ben geboren op 16 april 1939 in Amsterdam-Oost. Doordat mijn ouders gescheiden waren en mijn moeder moest werken werd ik opgevoed door mijn grootmoeder Saartje. Mijn grootouders hadden twee kleinkinderen. De oudste, vier jaar ouder dan ik, was David Jacob genoemd Deddie. Hoewel Deddie mijn grote neef was, en ik zijn kleine nichtje, waren wij als broer en zus. Deddie beschermde mij, wij speelden vaak buiten en niemand mocht aan zijn zusje komen. Ik was een wildebras en Deddie liep mij overal achterna. Om zijn halsje droeg hij altijd een naamplaatje met daarop zijn naam, adres en geboortedatum.

Op 3 april 1943 kreeg onze familie de oproep ons te melden in de Hollandse Schouwburg. Deddie was acht, ik was bijna vier jaar. De Hollandse Schouwburg herinner ik mij nog heel goed, ik heb gespeeld met de klapstoeltjes en klom op het toneel waar Deddie mij weer vanaf haalde. Plotseling werd ik opgetild door een verpleegster en meegenomen naar de overkant. Kinderen onder de zes jaar werden in de crèche daar opgevangen. Afscheid van mijn moeder en mijn allerliefste Opoe heb ik niet kunnen nemen. Ze kwamen een keer naar de slaapzaal van de crèche, uit de verte mocht ik naar ze zwaaien maar niet knuffelen en niet naar ze toe. Dat zou te emotioneel worden. Alle drie huilend, ik gillend. Als ik daaraan terugdenk word ik nog steeds emotioneel en schieten de tranen in mijn ogen. Op een nacht ben ik aangekleed, meegenomen naar de tuin, over de schutting getild en in een jute zak gestopt. Over de schouder van een vreemde meneer ben ik meegenomen naar mijn onderduikadres.

Ik ging naar een vriendin van mijn moeder, Nora Koopmans, de jongste dochter van een gezin met zes kinderen. Drie ervan waren al getrouwd. De gereformeerde familie Koopmans hebben met gevaar voor eigen leven mij in huis genomen, ze woonden in Amsterdam-Zuid. Ik ben daar heel liefdevol en goed verzorgd, maar miste natuurlijk heel erg mijn geliefde Opoe, mijn moeder... en Deddie. Nora, pas 21 jaar beschouwde ik een beetje als mijn moeder.

Buitenspelen kon natuurlijk niet, een keer toen de voordeur open stond ben ik eruit geglipt en heb de tocht ondernomen naar Oost waar ik had gewoond en waar ik met zoveel liefde was opgegroeid. Wetend dat mijn grootmoeder er niet meer woonde maar de burens waren ook zo

vertrouwd. Ze schrokken zich dood toen ik voor de deur stond. Ik werd niet zo hartelijk ontvangen en meteen naar binnen gesleurd. Zij wisten dat ik ondergedoken was en waar ongeveer. Zij hebben gewacht tot het donker werd en mij 's avonds op de fiets weer naar mijn onderduikfamilie gebracht. Ook zij waren doodongerust. Het voorval was voor mij één grote teleurstelling. Niet beseffende dat ik iedereen in groot gevaar had gebracht.

Als er razzia's waren werd ik door tante Koopmans naar een van haar getrouwde dochters gebracht en bleef daar dan tot het weer veilig was. Toen de voordeur een keer open stond ben ik op het stoepje voor de deur van het souterrain waar we woonden rustig gaan zitten spelen met wat zand. Boven mij op de trap zat een jongetje wat ik niet had gezien. Hij gooide een vieze pet die hij uit de modder had gehaald op mijn hoofd en schreeuwde: 'Je bent een Jodekind, je bent vies, je bent vuil en je bent smerig'. Wat was een Jodekind en waarom was ik vies en smerig? Ik waste me toch iedere dag?? Dat voorval heeft enorm veel invloed op mijn leven gehad. Ik heb nooit durven zeggen dat ik joods was en ik heb mij ook altijd ten opzichte van anderen onzeker gevoeld.

Mijn moeder is via Vught en Westerbork terecht gekomen in Auschwitz. En heeft met heel veel geluk de oorlog overleefd. Mijn grootouders en Deddie met zijn ouders zijn met de trein vanaf Westerbork vervoerd naar Sobibor en daar na aankomst vergast. Ik mis ze nog steeds.

In 2013 zijn archeologen met opgravingen begonnen in Sobibor. Daar hebben ze het naamplaatje gevonden wat Deddie altijd om zijn halsje droeg. Toen ik dat bericht kreeg was ik helemaal van de kaart. Het was voor mij een teken uit de hemel. Ik heb twee keer een ernstige ziekte overleefd. Ik heb altijd gevoeld dat hij als een beschermengeltje op mijn schouder zat, hij is altijd een deel van mij geweest. Dat naamplaatje is het enige tastbare wat nog van hem over is. Dat wil ik hebben en koesteren. Mijn zoon vertelt daar meer over. Ik begon met de woorden: wie één mensenleven redt, redt de wereld. Dankzij Nora, dankzij de familie Koopmans heb ik weer een gezin kunnen opbouwen. Heb ik twee kinderen gekregen en nu vijf fantastische kleinkinderen. Dat is mijn wereld!

Daar staan in alle stilte drie generaties naast elkaar. Familie, samen achter de microfoon. Moeder Lies krijgt een klein gebaar van troost en dank van zoon en kleinzoon, waarna de volgende generatie het woord neemt, haar zoon Marcel, de tweede generatie.

DRIE GENERATIES - MARCEL SIMON KOEKOEK

Mijn naam is Marcel Simon Koekoek, ik ben geboren op 27 maart 1965 in Amsterdam.

Simon is mijn tweede naam vernoemd naar de vader van Deddie, de vermoorde broer van mijn oma en naar de broer van de vermoorde moeder van mijn vader Esther. Liefdevol opgevoed, en toch was de oorlog elke dag bij ons. Mijn vader was ook ondergedoken en later opgegroeid in het Joodse weeshuis in het Gooi, zijn hele familie is vermoord in Auschwitz. Vanwege de Holocaust is mijn familie erg klein. Mijn oma, haar tweede man, m'n opa, de broer van m'n oma; oom Meijer en Beppie, dat was onze hele familie. Mijn oma met haar Auschwitz-nummer getatoeëerd op haar arm met verhalen over Auschwitz, oom Meijer met verhalen over zijn vlucht naar Engeland met de laatste boot uit IJmuiden, z'n tijd in Londen en meevechten met de geallieerden als arts bij de Irene Brigade. Mijn vader, gehard door zijn jeugd, redelijk gesloten over het leed van het verleden.

Ik heb veel gelezen over dit onbegrijpelijk stuk geschiedenis, werkstukken gemaakt en vanaf volwassen leeftijd elk Holocaust museum ter wereld bezocht. Meest indrukwekkend was het in LA en Washington en Sydney, natuurlijk naast Yad Vashem in Jeruzalem met het kinder-memorial. Esther, m'n twee jaar jongere zusje, maakt al jong Alia naar Israël. Het was tijdens de eerste intifada dat zij met een gasmasker in de schuilkelder zat en dat m'n oma overspannen raakte. Ze moest haar oorlogsverhaal kwijt. Gedurende twee dagen heb ik haar geïnterviewd over alles wat er gebeurd was.

De oorlog was altijd bij mij, ook toen ik huilend gebeld werd door m'n moeder in april 2013 tijdens een zakendiner in Tel Aviv! Het naamplaatje van Deddie was gevonden bij opgravingen in Sobibor. Samen met m'n moeder zijn wij met de toenmalige staatsecretaris van Rijn naar Polen gegaan om in Sobibor tezamen met onder andere Jules Schelvis een ceremonie bij te wonen en een replica in ontvangst te nemen.

Bij de ingang van het kamp Sobibor hebben wij even het originele eigen naamplaatje van Deddie in onze hand gehad omdat wij toevallig de Israëliische archeoloog tegenkwamen. Ik zei tegen moes, laten we nu gaan met het plaatje, we hebben wat we nodig hebben, de rest is niet belangrijk. We zijn fatsoenlijkheidshalve gebleven. Het plaatje ligt in een la ergens in Sobibor, wij mogen het origineel niet hebben, is Pools bezit, en doen het tot onze frustratie met een replica.

Wij hebben naast Sobibor ook het concentratiekamp Majdanek bezocht. Voor mij is er een voor en na deze reis. Pas als je daar bent bevat je de immense omvang van deze moordfabrieken. Begrijp je hoeveel mensen hier bewust aan moeten hebben meegewerkt. Een productieapparaat met een organisatie er om heen om zoveel mogelijk mensen te vermoorden. Puur omdat ze joods waren. Je ervaart het immense leed, geen boek of museum kan die ervaring zo tergend laten zien.

Dankzij Nora heb ook ik twee prachtige kinderen, Bina Sara vernoemd naar de oma van m'n vader, maar ook de moeder van m'n oma. Zij studeert geneeskunde aan de VU. En Sam David vernoemd naar Deddie, studierend in Tel Aviv voor z'n Master in Business Administration.

L' DOR VADOR, zong Bina op haar Batmitswa; onze joodse tradities en herinneringen gaan door van generatie op generatie.

Kleinzoon Sam David vertegenwoordigt de derde generatie en hij wist al vroeg dat hij niet bij deze herdenking zou kunnen zijn. Want hij woont in Israël, een land dat in het kader van alle corona-maatregelen al vroeg de grenzen sloot. Hij kan dus niet bij zijn familie zijn, maar kan over grenzen heen wel zijn verhaal vertellen...

DRIE GENERATIES - SAM DAVID KOEKOEK

Mijn naam is Sam David Koekoek, ik ben geboren op 9 maart 1996 in Amstelveen. David is mijn tweede naam vernoemd naar David Jacob, Bijnaam Deddie, het neefje van mijn oma dat in de Holocaust is vermoord.

Toen ik klein was had ik geluk om mijn overgrootoma beter bekend als Opoe, de moeder van mijn oma Lies, te leren kennen. Die de oorlog en alle gruwelheden mentaal en fysiek heeft weten te overleven doordat zij wist dat mijn oma Lies, haar dochter, het naar omstandigheden goed maakte. Ik herinner me hoe zij altijd een verhaaltje voorlas voor ik ging slapen als ze bij ons was. Als ik er nu over nadenk dat ik dit geluk had, vind ik dat raar om te zeggen. Wat is het geluk, het geluk dat zij de oorlog heeft overleefd? Het geluk dat ze zich mentaal en fysiek sterk genoeg kon houden om te overleven? Tot op de dag van vandaag kan ik nog steeds niet beseffen, en wil ik ook niet kunnen begrijpen wat de reden is dat mensen haar wilden vermoorden, puur omdat ze Joods was.

Zowel tijdens mijn opvoeding als gedurende mijn middelbare schooltijd heb ik veel geleerd over het verleden, de Tweede Wereldoorlog en hoe dat invloed heeft gehad op het leven van mijn familie. Jaarlijks naar de herdenking in het Wertheimpark, en de verhalen die mijn oma heeft verteld.

Na het afmaken van mijn middelbare school in Amsterdam, ben ik gaan studeren in Israël, gedurende mijn studie was ik uitgenodigd om deel te nemen naar de delegatie naar Polen namens de school. Voordat ik vertrok wist ik dat dit de moeilijkste reis van mijn leven zou zijn. Ik zou afreizen naar de plekken waar mijn familie van hun vrijheid was beroofd.

Toen ik aangekomen was in Auschwitz stond ik op de plek waar mijn overgrootmoeder, Opoe, lange tijd vast heeft gezeten en dwangarbeid heeft verricht. Op deze plek heb ik mijn oma Lies (Opoe's dochter) gebeld en verteld dat ik op het punt stond om het verhaal van Opoe aan de groep te vertellen. Het vertellen van het verhaal van Opoe gaf mij het gevoel van erkenning van de daden die hier zijn gebeurd. Afsluitend hebben wij gezamenlijk het Yitzkor en Hatikvah gezongen op deze emotionele plek, zowel ter nagedachtenis voor de vermoorde familieleden als gevoel van trots om op zo'n duistere plek te zijn met de Israëlische vlag in onze handen, het is ze niet gelukt.

Deddie is op 8-jarige leeftijd vermoord enkel omdat hij Joods was. Onze enige fysieke herinnering aan hem is zijn naamplaatje wat niet verbrand werd in de ovens. Dit naamplaatje ligt nu in een la in Polen, omdat het volgens de Poolse overheid hun eigendom is omdat het is gevonden op Pools grondgebied. Voor mij is dit onmogelijk om te begrijpen, Deddie is daar met geweld naar toe gebracht en vermoord. Mijn persoonlijke doel is om dit naamplaatje terug naar de rechthebbende erfgenaam te brengen, mijn oma.

Wij als Joodse familie zijn er nog, en hebben na de oorlog gebouwd aan onze toekomst. Ik ben zeer dankbaar dat door hun doorzettingsvermogen ik nu de mogelijkheid heb om te wonen en te studeren in Israël. Nu is het mijn beurt om verder te bouwen aan onze toekomst iets wat ik weloverwogen en met passie voortzet.

Ondanks de duistere jaren van de Sjoa hebben wij de draad weer kunnen oppakken en genieten wij in vrijheid van het leven. Wij zullen ze altijd herdenken. Zolang wij leven blijven zij leven. Ledor Wador

Al terugdenkende aan mijn familiegeschiedenis kijk ik uit over het strand waar de Israëlische vlag vol trots wappert. Wij als Joodse familie en het gehele Joodse volk, hebben nu een land, dat ons bescherming biedt.

Ook Elisabeth Oets is een derde generatiekind, kleindochter van opa Philip Mechanicus. Hij stierf in Auschwitz, en schreef als journalist op indringende wijze over zijn verblijf in kamp Westerbork. Zijn dagboek *In Depot* is nu een van de belangrijkste bronnen over het dagelijks leven hier, op deze plek. Kleindochter Elisabeth maakte met muziek en verhalen een voorstelling als hommage aan haar opa Philip. Zij zingt daarin liederen van de joodse schrijfster Ilse Weber, gecomponeerd in het concentratiekamp Theresienstadt. De liederen verklanken de angst, het verlangen en de hoop, die ook in het dagboek van Philip Mechanicus zo sterk naar voren komen. Zoals in het lied *Der Regen rinnt*, gezongen door Elisabeth Oets, begeleid door Mi Ying Chen op piano - *En de regen valt, en de regen valt...Ik denk aan jou in het donker, mijn kind...*

DER REGEN RINNT - ELISABETH OETS

*Und der Regen rinnt, und der Regen rinnt...
Ich denk im Dunklen an dich, mein Kind.
Hoch sind die Berge und tief ist das Meer,
mein Herz ist müd und sehnsuchtsschwer.
Und der Regen rinnt, und der Regen rinnt...
Warum bist du so fern, mein Kind?*

*Und der Regen rinnt, und der Regen rinnt...
Gott selbst hat uns getrennt, mein Kind.
Du sollst nicht Leid und Elend sehn,
sollst nicht auf steinigen Gassen gehn.
Und der Regen rinnt, und den Regen rinnt...
Hast du mich nicht vergessen, Kind?*

EIGEN VERTALING

*En de regen valt, en de regen stroomt...
Ik denk aan jou in het donker, mijn kind.
Hoog zijn de bergen en diep is de zee*

*mijn hart is moe en het hunkert.
En de regen valt, en de regen stroomt...
Waarom ben je zo ver weg, mijn kind?*

*En de regen valt, en de regen stroomt...
God zelf heeft ons gescheiden, mijn kind.
Je zou geen verdriet en ellende moeten zien,
zou niet zult niet over stenige straten hoeven lopen.
En de regen valt, en de regen stroomt...
Ben je me niet vergeten, kind?*

Vast onderdeel van de herdenking is het gedicht van één van de winnaars van de schrijfwedstrijd 'Dichter bij 4 mei' van het *Nationaal Comité 4 en 5 mei*. Vienne Haagoort, 17 jaar jong en afkomstig uit Rotterdam, was heel blij dat ze naar het voormalig kamp Westerbork mocht om daar haar gedicht voor te lezen. Want daar zou ze overlevenden kunnen spreken, luisteren naar verhalen op de plek zelf. Verhalen die haar inspireerden tot haar gedicht *Herdachte wegen...*

HERDACHTE WEGEN - VIENNE HAAGOORT

*Over de schaduwkant van de straat
lopen zij hun wegen
bekende richtingen
naar een onbekend doel*

*Morgen is hen niet gegeven
aangenomen, zijn de blaren op hun voeten
die drukken tegen de achterkant
van hun schoen*

*Veranderd door het verstrijken van tijd
losgelaten door zicht op het eind
lopen zij nu hun wegen
over de zonkant van de straat*

*Hun blikken werpend op de schaduwkant
waar weggevaagde herinneringen
door nieuwe schoenen
worden herdacht*

Voor Fred Mouw is herdenken op deze plek, op dit moment, heel belangrijk. Hier werd hij 75 jaar geleden als kleine jongen bevrijd, hier is hij nu actief betrokken bij de toekomst van kampterrein en museum als lid van de Raad van Toezicht van Herinneringscentrum Kamp Westerbork. Heden en verleden komen zo samen, ook in de overdenking van Fred Mouw...

OVERDENKING - FRED MOUW

Deze overdenking ter gelegenheid van de 4 mei herdenking normaal plaatsvindend op het kampterrein van Westerbork wordt helaas ontluisterd door het coronavirus. Vandaar deze bijdrage in het 'jubileumjaar' zonder publiek.

Ik ben Fred Mouw, 82 jaar en fiscaal jurist. Al 54 jaar getrouwd met een heel lieve en zorgzame vrouw en de gelukkige grootvader van drie kleinkinderen en vader van twee fantastische kinderen.

Ik ben in 1938 geboren te Arnhem en ben enig kind gebleven. Mijn vader was een orthodox joodse man en mijn moeder ook orthodox, maar dan protestants. Door het zogenaamd gemengd gehuwd zijn, kon mijn vader mét een maandelijks door de Sicherheitsdienst te vernieuwen vergunning zijn werk in Arnhem blijven doen.

Mijn besef van de ellende van oorlog begon op 17 september 1944 bij het begin van de Slag om Arnhem. De eerste dag van deze slag bracht aanvankelijk alleen maar vreugde: we waren bevrijd en de Tommy's liepen in de straat. De Duitsers kwamen terug met tanks en brachten daarna dood en verderf. We vluchten de kelder in en verbleven daar vijf dagen en nachten in doodsangst. Ons huis stortte in; de kelderdeur werd gebarricadeerd. Na vijf dagen werd het stil. Buren hebben ons met veel moeite kunnen bevrijden. Eén dag later eisten de Duitse autoriteiten dat alle Arnhemmers binnen twee dagen de stad moesten verlaten, de evacuatie

van Arnhem. Een niet te beschrijven chaos ontstond. 95.000 mensen aan de wandel met fietsen en bakfietsen vol met koffers en andere persoonlijke bezittingen. Dringen op de veel te smalle wegen. Waarheen? Doetinchem, Lunteren Apeldoorn? Mijn grootmoeder van moederszijde raadde mijn vader aan zijn identiteitsbewijs weg te gooien en zijn Jodenster af te tornen. Zij had contacten met het verzet en regelde een onderduikadres voor ons.

Wij kwamen na twee dagen lopen in Apeldoorn en werden daar met nóg twee Joodse gezinnen ondergebracht in een villa in hartje Apeldoorn. 's Nachts werden we door het verzet voorzien van eten, drinken en warmere kleding. De onderduik heeft niet lang geduurd. Op 1 december 1944 kwam de Grüne Polizei de straat in en zocht huis na huis af. We werden gevonden en met onbegrijpelijk veel geweld een vrachtwagen ingeslagen. Voor mij als kind van maar zes jaar een nooit te vergeten gebeurtenis. We werden overgebracht naar de gevangenis in Zwolle. Ik werd opgesloten in een cel, helemaal alleen. Iedere dag werd ik verhoord door de Gestapo met steeds dezelfde vraag wie ons 's nachts eten e.d. bracht. Ik vertel maar niet hoe ze mij en mijn vader en moeder 'behandeld' hebben. Na een week stonden mijn moeder en ik buiten de gevangenispoort. Mijn moeder kreeg van een aardige cipier een briefje in haar hand gefrommeld, waarop stond dat mijn vader naar Westerbork zou gaan. In feite was daarmee zijn doodvonnis getekend.

We hebben er drie dagen nachten over gedaan om terug te komen in die villa in Apeldoorn. Het bleek geen optie om daar te blijven. Mijn moeder had geen distributiebonnen en het lenen van de burens hield een keer op. Zij is toen naar de Sicherheitsdienst in Apeldoorn gegaan en heeft daar gevraagd: 'Mag ik naar mijn man?' En zo zijn wij met Kerst 1944 in Westerbork aangekomen, gevisiteerd en overgebracht naar een grote familiebarak. En...tot onze niet te beschrijven vreugde was mijn vader er nog.

We hebben in een redelijke harmonie in Westerbork geleefd. We hadden behoorlijk te eten. Mijn vader werkte in een industriebarak, mijn moeder in de keuken en ik ging gewoon naar school. Eén punt van angst was dagelijks aanwezig, daar werd doorlopend over gesproken.. Komt er nog een trein? Niemand wist dat 13 september 1944 de laatste trein naar Bergen-Belsen reeds was vertrokken.

Op 10 april hoorden wij kanongebulder steeds dichterbij komen. De Duitsers werden duidelijk zenuwachtig, demonteerden hun mitrailleurs van de wachttorens en pakten hun

vrachtwagens in. Er ontstond een nieuwe angst. Wat zouden de Duitsers met ons doen? Ons meenemen, doodschieten of ons gewoon laten zitten? Op 11 april 1945 gingen ze ervandoor. Kampcommandant Gemmeker als laatste. In de loop van 12 april 1945 werd kamp Westerbork door de Canadezen bevrijd. De vreugde van de nog bijna 900 kampbewoners was met geen pen te beschrijven. Eindelijk bevrijd van de angsten van die rot oorlog! Een heel grote woede ontstond toen op 24 april 1945 duizenden haveloze, vermoeide en deels mishandelde mensen het in tweeën gesplitste kamp binnentrokken: NSB-ers, mensen van de Waffen SS en Jeugdstorm.

Intens verdriet kregen we te verwerken na het lezen van de brieven die het Rode Kruis in het kamp verspreidde. Mijn gehele familie, grootvader, grootmoeder, ooms, neven en nichten vermoord in Auschwitz en Sobibor. Op 8 juni 1945 konden wij het kamp verlaten en hebben mijn ouders in Amsterdam een nieuw bestaan kunnen opbouwen.

Op 4 mei herdenken wij in Westerbork de 102.000 op gruwelijke wijze omgebrachte landgenoten. Al 75 jaar lang! Maar wat doen we met de 5.000 uit de kampen teruggekeerde Joden, waarvan nog een kleine 1.000 in Westerbork huisden? Was het dan geen feest om terug te komen? Om weer opgenomen te worden in de gemeenschap? Het antwoord was nadrukkelijk neen. De ontvangst was koud en kil, berekenend en er was geen aandacht voor hen. Het gevoel was doodgezwegen te worden. Er was geen enkele solidariteit! G.L. Durlacher heeft het in zijn boek "Strepen aan de hemel" kernachtig beschreven: Bij onze thuiskomst bleken wij woordarme reizigers. De taal voor onze belevenissen ontbrak. De afgesleten woorden die er waren, bleven achter onze tanden, want vrijwel niemand was er om ze in ontvangst te nemen en vrijwel niemand wilde luisteren, laat staan begrijpen. Zij zouden de bevrijdingsroes vergallen en veler zelfbedrog ontmaskeren.

Hoe is het 75 jaar later met de solidariteit van de Nederlander? Het rondwarende coronavirus bezorgt overal in de wereld heel veel verdriet en narigheid, maar vast staat dat de mens veerkrachtig is. De mensen betonen overal hun goede wil, proberen lief en attent te zijn en letten bovenal op elkaar.

Eenzaamheid is het grootste probleem en ook dáár is aandacht voor. Als prachtig voorbeeld mag dienen de Israëliëse organisatie Adopt-A-Safta, adopteer een oma, die aan jongeren vraagt meerdere malen per week te bellen met eenzame en geïsoleerde ouderen; korte

gesprekjes volstaan. Het virus brengt veel goede dingen in de mens naar boven. Laten we hopen dat dit zo blijft en dat we niet terugvallen in onze onverschilligheid als voorheen.

Kind van Westerbork is ook Joop Waterman, hij werd in 1944 in het kamp geboren. Al meer dan twintig jaar sluit hij het gesproken gedeelte van de herdenking af met het kaddisj. Zo ook vandaag, bij deze bijzondere herdenking, waarmee we u thuis de gelegenheid boden om thuis in gedachten mee te gaan naar het kampterrein, naar de herdenking op de plek zelf. Na het kaddisj klinkt nog de Westerborkklok, gevolgd door de stilte van het kampterrein – een stilte die zo lang kan duren als u zelf wilt...

KADDISJ

*Bij zonsopgang en zonsondergang,
denken wij aan hen.*

Bij het waaien van de wind, in de kou van de winter denken wij aan hen.

*Bij het openspringen van de knoppen in de lente, bij de wedergeboorte van de natuur,
denken wij aan hen.*

Onder de blauwe hemel, in de hitte van de zomer denken wij aan hen.

*Bij het ritselen van de bladeren, in de schoonheid van de herfst,
denken wij aan hen.*

Wanneer het jaar begint en wanneer het eindigt denken wij aan hen.

Zolang wij leven blijven zij leven,

Ze zijn een deel van ons,

Zolang wij hen herdenken.

Als we moe zijn, steun nodig hebben

denken wij aan hen.

Als we ons verlaten voelen, neerslachtig zijn, denken wij aan hen.

Als we onze vreugde willen delen

denken wij aan hen.

Als we moeilijke beslissingen moeten nemen denken wij aan hen.

Als we iets goeds kunnen doen door wat zij ons leerden denken wij aan hen.

Zolang wij leven blijven zij leven,

*Ze zijn een deel van ons
Zolang wij hen herdenken.*

*Yitgadal v'yitkadash sh'mei raba
b'alma di v'ra chirutei,
v'yamlich malchutei,
b'chayeichon uv'yomeichon
uv'chayei d'chol beit Yisrael,
baagala uviz'man kariv,
v'im'ru: Amen.*

*Y'hei sh'mei raba m'varach
l'alam ul'almei almay.*

*Yitbarach v'yishtabach v'yitpaar
v'yitromam v'yitnasei,
v'yit'hadar v'yitaleh v'yit'halal
sh'mei d'kud'sha b'rich hu,
l'eila min kol birchata v'shirata,
tushb'chata v'nechemata,
daamiran b'alma, v'imru: Amen.*

*Y'hei sh'lama raba min sh'maya, v'chayim aleinu v'al kol Yisrael, v'imru: Amen.
Oseh shalom bimromav, Hu yaaseh shalom aleinu, v'al kol Yisrael, v'imru: Amen.*

*Moge hun zielen worden bijgeschreven in de bundel van het eeuwig leven, samen met alle
rechtvaardigen. Vergeten zijn ze niet en nooit zullen ze vergeten worden.*

Westerborkklok

Stilte